אישים באגרות הראי"ה

ד"ר מ' זגורודסקי, עורך 'החקלאי'

אגרונום של המשרד הארץ-ישראלי, עורך "החקלאי" · שנות חייו אינן ידועות לנו

2 אגרות

דברי הרב קוק ודברי הרב שלמה אבינר, ונוסח האגרות המלא

igrot.shlomo-aviner.net

בקצרה

ד"ר מ' זגורודסקי היה אגרונום של המשרד הארץ-ישראלי ועורך העיתון "החקלאי". בשנת 1912 סייר באדמות שנרכשו בנגב לצורך הקמת חווה. שנות חייו ופרטים נוספים לא מצאנו.

הרב קוק על ד"ר מ' זגורודסקי

בכסלו תרע"ג (1912) השיב לו הרב קוק שאין בתורה מין צמח שאסור באכילה, ולכן אין יסוד לאיסור הצבר האדום, מלבד ערלה, וצבר שניטע לגדר פטור מערלה. הרב קוק שיער שהצבר הוא ה"הירדוף" שבתלמוד (כרך ב', אגרת תסח).

באדר ראשון תרע"ג (1913) כתב לו בעניין החלב היהודי: הרב קוק מוכן לצאת בפרסום לטובת החלב היהודי, ובלבד שכל החלב יהיה כשר, וגם בבן שמן יחלבו בשבת כראוי (כרך ב', אגרת תקד).

האגרות

כרך ב', אגרת תסח: בי' בכסלו תרע"ג, מיפו: אין איסור באכילת הצבר, מלבד ערלה.

"אגרונום משרד א"י ועורך "החקלאי""

כרך ב', אגרת תקד: באי' דראש חודש אדר ראשון תרע"ג: על החלב היהודי ועל כשרותו.

"בתשובה על יקרתו מכ"ו שבט דנא ע"ד החלב היהודי"

נוסח האגרות – עם ביאור

2 האגרות שבהן נזכר ד"ר מ' זגורודסקי, לפי סדר הכרכים, כל אחת עם התמצית שלה. הביאור משולב בתוך נוסח האגרות: בסוגריים מרובעים, באות קטנה ועל רקע תכלת. הוא אינו חלק מלשון האגרת

אגרות הראי"ה – כרך ב' – אגרת תסח

תמצית האגרת

תאריך ומקום: י' כסלו תרע"ג - יפו **נמען:** האגרונום ד"ר מ' זגורודסקי, עורך 'החקלאי'

אין בתורה מין צמח שאסור באכילה, ולכן אין יסוד לאיסור הצבר האדום, מלבד ערלה. צבר שניטע לגדר פטור מערלה. הרב קוק משער שהצבר הוא ה'הירדוף' שבתלמוד: עליו חופים את עצו כקליעה (סוכה לב), יש לו קוצים, ולכן אינו כשר ל'ארבעת המינים' ('דרכיה דרכי נועם'), ותחילתו רך וסופו קשה (פסחים לט). הירדופני הוא סם מוות לבהמה בגלל קוציו.

עיקרי הדברים

- אין צמח אסור באכילה.
- ערלה בצבר.
- השערה: הצבר הוא ה'הירדוף'.
- הוכחות מהתלמוד.

נוסח האגרת עם ביאור

ב"ה[1] עה"ק[2] יפו ת"ו[3], י' כסלו תרע"ג[4].

כבוד החכם הנעלה מר ד"ר[5] מ. זגורודסקי [מ. זגורודסקי, אגרונום במשרד הארץ ישראלי של ההסתדרות הציונית, ועורך העיתון "החקלאי"] נ"י[6]. אגרונום משרד א"י[7] ועורך "החקלאי",

שלו'[8],

אתכבד בזה להשיבו על שאלתו בדבר פרי הצבר, [פרי הצבר (סברס)] אם יש איזה איסור באכילה במין האדום של הצבר, כאשר שמע ככה מאיש אחד בשם המשנה. ידע אדוני, שאין לנו בתורתנו הק'[9] שום מין צומח שיהיה אסור לנו, רק במקרים ידועים, כמו ערלה או טבל או כלאים, [ערלה: פירות שלוש השנים הראשונות לנטיעה; טבל: פירות שלא הופרשו מהם תרומות ומעשרות; כלאים: הרכבת מינים] אבל שיהיה מין צומח אסור כשם שיש איסור כזה במיני בע"ח האסורים, זה אי-אפשר כלל. ועל כן אין שום יסוד לדברי האיש הנ"ל[10] האומר שיש איסור במין אחד של הצבר, זולת אם יכוין מצד איסור ערלה, לזה יש מקום בשלש השנים הראשונות לגידולו, אבל אין זה מיחד את המין, כי גם הצבר הרגיל היה איסור ערלה נוהג בו אלא מפני שהוא נטוע לסייג דין הוא שאין נוהג איסור ערלה באילנות שנוטעין אותם לסייג, [עץ שנטעו אותו לגדר אינו חייב בערלה (ערלה א, א)] או לשם עצי בנין או הסקה, והוא שנוי במשנה (ערלה פ"א), ואם הצבר השני אינו נטע לסייג כ"א[11] למטרת אכילה, ערלה נוהגת בו, אבל אם נוטעין אותו כדרך שנוטעין את הצבר הרגיל לסייג, דינו שוה להיתר גם בשנים הראשונות של נטיעתו.

וע"ד[12] השם של הצבר במשנה או בספרות התלמודית בכלל. שם צבר או קקטוס לא מצאתי בצמחים שבמשנה ותלמוד, לפי זכרוני. רק השערתי היא שהצבר נקרא בשם "הירדוף" ["הירדוף" הוא צמח קוצני הנזכר בתלמוד; לפי ההשערה כאן, הוא הצבר] בלשון התלמוד, ויש לי ע"ז[13] השערה נכונה, מדברי התלמוד במסכת סוכה (דף ל"ב ע"ב[14]) שהוא עוסק שם לבאר שאותו המין שנקרא בתורה בשם "עץ עבות" [ויקרא כג, מ] (ויקרא

כ"ג[15]) למצות ארבעה מינים שבחג הסוכות הוא ההדס, משום שהלשון ענף עץ עבות מתפרש הוא שענפיו ועליו חופין את עצו, וזה מצוי בהדס, שאומר שם שהוא עשוי כעין קליעה ודומה לשלשלת, ומקשה ע"ז בגמרא שמא זהו המין הנקרא הירדוף. והנה לפי הסימנים הללו, שעליו חופין את עצו והוא עשוי כקליעה, ג"כ[16] די לנו לשער שהוא הצבר שאנו רואים שעליו חופין את עצו, והוא עשוי, ע"י[17] הצירוף התכוף של עליו הסובבים את עצו, כמו קליעה ושלשלת.

אבל השערתנו היא מתחזקת ע"י התירוץ של הגמרא שאומרת שם, שאי-אפשר לומר שתהיה המצוה של נטילה במין הירדוף, אע"פ[18] שיש בו אותם הסימנים שאפשר לתלותם במאמר התורה "ענף עץ עבות" ע"פ[19] פירוש הש"ס[20], מפני שהכתוב אומר דרכיה דרכי נועם [משלי ג, יז] (משלי ג') וכתיב האמת והשלום אהבו [זכריה ח, יט] (זכריה ח'), וזה ההירדוף, פירשו המפרשים, כיון שיש בו קוצים הדוקרים את הידים, אין זה דרכי נועם ושלום, שיהיה מין כזה משמש למצוה של נטילה בידים. הרי לנו עוד סימן מובהק המתאים לתכונת הצבר, שהם קוציו הדוקרים, הממלאים ביחוד את עליו. ועוד מתחזקת השערתי מדברי התלמוד במסכת פסחים (דף ל"ט ע"א[21]), [פסחים לט] שעוסק שם בחקירה לסמן את המינים שהם כשרים למצות מרור, שיש בהם ג"כ מה שאין טעם מר ניכר בהם, כמו חזרת, ומ"מ[22] הם בכלל מרור ע"פ המסורת, ואומר הש"ס שם שהמרור סימנו הוא שתחילתו רך וסופו קשה, ומפרש רש"י[23] שאח"כ[24] מתקשה כעץ, ושואל ע"ז ואימא הירדוף, ומתרץ שצריך שיהיה המרור דומה למצה, מה מצה מין זרעים, אף מרור מין זרעים והירדוף מין אילן הוא, והתוס'[25] כבר כתבו במסכת סוכה שם, שאין פלא אם נאמר שמרור הוא הירדוף אע"פ שיש בו קוצים דוקרים, מפני שאפשר לכותשו ולהסיר את קוציו, אבל בנטילה של המין למצות ד' מינים צריך שיהיה שלם, וזה אי אפשר מפני הקוצים שלו.

עכ"פ[26] למדנו סימן שלישי ורביעי בהירדוף המתאים להצבר, דהיינו שהוא מין אילן כזה, שתחילתו הוא רך כמו ירק ואח"כ[27] נעשה קשה כעץ. וכשאנו מקבצים כל התוארים האמורים במאמרי התלמוד המפוזרים הללו, עולה לנו, צורת המין הנקרא הירדוף בציור זה: מין אילן שעליו עוטרים אותו כשלשלת וסובבים את עצו וחופים אותו כעין הדס, ויש בו קוצים דוקרים והוא רך בתחילתו ונהפך בסופו לעץ. והתמונה הזאת היא המסורה לנו בשם הירדוף, שמעצמה היא אומרת שהוא מין הצבר שלפנינו, בתור סייג לכרמים. ואם נצדק בדברינו, אנו מוצאים בגמרא פסחים ג"כ תואר הירדופינין, לשון רבים, ויתכן שהוא רומז על שני המינים. ויש בזה להאריך, ואין שעתי פנויה ע"ז.

והנני חותם ברגשי כבוד וברכה

הק' אברהם יצחק ה"ק

נ. ב. ומצאתי לנכון עוד חיזוק להשערתי שהירדוף הוא הצבר, והוא נקרא, לדעתי, כלשון המשנה מסכת חולין (דף נ"ח ע"ב) בשם הירדופני, ואמר שם שבהמה שאכלה הירדופני היא כשרה, והכונה שם היא, שאע"פ[28] שהיא עלולה למות ע"י אכילה זו, מ"מ[29] כל זמן שלא נולדו בה סימני טריפה היא כשרה, ובאותו ענין מונה שם, שאם אכלה קורט של חלתית כשרה, ומפרש רש"י שנוקב את המעים.

ע"כ[30] נכון הדבר לומר, שהתוצאות של המיתה ע"י הרדופני הוא ג"כ מפני שכשבהמה בולעת באכילתה עלי הצבר היא עלולה לנקוב את בני מעיה עי"ז[31], חוץ מהגמל שאוכל אותם בלא היזק, ומ"מ היא כשרה כל זמן שלא ניקבו המעיים בפועל. ושם בגמרא יש שאומר שמחשב שני מינים של סם המות לבהמה, הרדופני ועוד מין סם המות, ואין פתרון לזה, לאיזה צורך ראוי לחשוב שני מיני סם המות לבהמה, שכיון שאנו יודעים שאע"פ שאכלה סם המות לבהמה מותרת כ"ז[32] שלא באה למדת טריפות, איזה חילוק של חידוש יש בין המינים השונים של סם המות.

אבל לפי השערתנו הדבר מובן, מפני שהרדופני אינו דומה לשאר מין סם המות, שכל מין סם המות הוא פועל בטבעו הארסי, וזה פועל רק ע"י קוציו שדוקרים, ויש בכל אחד טבע מיוחד שראוי לחושבו בפני עצמו. ודעת רש"י והערוך הוא, שהירדוף והרדופני, שניהם מין אחד הם, ודעת התוס'[33] בסוכה שהם שני מינים, והכריחו זה ממה שהירדופני הוא סם המות לבהמות והירדוף הוא מסומן לגנאי רק ע"י קוציו. אבל כבר בארתי שהקוצים עצמם הם הם העושים את העלים מסוכנים לבהמה כשאוכלת אותם. והנה אני בניתי את השערתי להסכים שהצבר הוא ההירדוף, והוא המוזכר בתלמוד ובמשנה ובתוספתא, (ב"ק[34] פ"ו ה"ה ובחולין פ"ג ה"ו[35]) בתור הירדופני, ע"פ הנראה לי מהבנת מאמרי הש"ס, המשנה והתוספתא, ואע"פ[36] שאין דברי המפרשים מתאימים לפרטי השערתי, מ"מ הנני מוצא לנכון להודיע לכבודו את מה שדעתי נוטה ע"פ הבנתי במקורות הראשיים עצמם, שהם דברי הקדמונים חז"ל[37], במשנה ותלמוד, שמפיהם אנו חיים גם בידיעת לשוננו.

---

1. ב"ה - ברוך השם
2. עה"ק - עיר הקודש
3. ת"ו - תבנה ותכונן
4. תרע"ג - השנה תרע"ג (1912/1913)
5. ד"ר - דוקטור
6. נ"י - נרו יאיר
7. א"י - ארץ ישראל
8. שלו' - שלום
9. הק' - הקטן
10. הנ"ל - הנזכר לעיל
11. כ"א - כי אם
12. וע"ד - ועל דבר
13. ע"ז - על זה
14. ע"ב - עמוד ב
15. כ"ג - כבוד גאונו
16. ג"כ - גם כן
17. ע"י - על ידי
18. אע"פ - אף על פי
19. ע"פ - על פי
20. הש"ס - השישה סדרים (התלמוד)
21. ע"א - עמוד א
22. ומ"מ - ומכל מקום
23. רש"י - רבי שלמה יצחקי

24. שאח"כ - שאחר כך
25. והתוס' - והתוספות
26. עכ"פ - על כל פנים
27. ואח"כ - ואחר כך
28. שאע"פ - שאף על פי
29. מ"מ - מכל מקום
30. ע"כ - על כן
31. עי"ז - על ידי זה
32. כ"ז - כל זה
33. התוס' - התוספות
34. ב"ק - בבא קמא
35. ה"ו - הלכה ו' (בציון מקור); אחרי שם מקום או אדם: השם ישמרהו
36. ואע"פ - ואף על פי
37. חז"ל - חכמינו זכרונם לברכה

אגרות הראי"ה – כרך ב' – אגרת תקד

תמצית האגרת

תאריך ומקום: א' דראש חודש אדר ראשון תרע"ג **נמען:** ד"ר זגורודסקי

בעניין החלב היהודי: תיקון השומרים נעשה בהסכמת הרב קוק עוד לפני שידע על החלב מעקרון, וממילא זה לא יספיק לדרישה. הרב קוק מוכן לצאת בפרסום לטובת החלב היהודי, ובלבד שכל החלב יהיה כשר, וגם בבן שמן יחלבו בשבת על ידי נכרי, כמו בעקרון.

עיקרי הדברים

- תמיכה בחלב יהודי.
- תנאי: כשרות בכל מקום.
- חליבה בשבת על ידי נכרי.

נוסח האגרת עם ביאור

ב"ה[1], א' דר"ח[2] אד"ר[3] תרע"ג[4]

אדון נעלה מר ד"ר[5] זאגורודסקי נ"י[6], שלו'[7]

בתשובה על יקרתו מכ"ו שבט דנא ע"ד[8] החלב היהודי, [החלב שתוצרתו בידי חקלאים יהודים] אתכבד להודיעו, כי תיקון השומרים נעשה בהסכמתי, בעת אשר לא ידעתי כלל מהחלב העקרוני, [חלב ממשקי עקרון (מזכרת בתיה)] וגם כעת לא יספיק בשום אופן החלב העקרוני, לפי רוב הדרישה של החלב הכשר.

מובן הדבר, שאנכי נכון הנני בכל שמחת לבי לצאת ברקלמות לטובת החלב היהודי, לחזק את הענף הכלכלי הזה בידי אחינו. אבל יחד עם זה צריך הדבר להיות כל החלב היהודי כשר, באין הבדל בין מקום למקום, ובכן-שמן ג"כ[9] מוכרח שיחלבו בשבת ע"י[10] נכרי, [חליבה בשבת אסורה, ולכן נעשתה בידי נכרי] כשם שעושים כן בעקרון.

בתקותי, שמשאת נפשי תמלא לטובת החזקת ישובנו בארץ אבות, והרמת ערך חבתו וכבודו יחד, הנני חותם ברגשי כבוד,

הק' אברהם יצחק ה"ק

1. ב"ה – ברוך השם
2. דר"ח – דראש חודש
3. אד"ר – אדר ראשון
4. תרע"ג – השנה תרע"ג (1912/1913)
5. ד"ר – דוקטור
6. נ"י – נרו יאיר
7. שלו' – שלום
8. ע"ד – על דבר
9. ג"כ – גם כן
10. ע"י – על ידי